

A Szovjetunió nyelvtudományi intézeteiben, de különösen a felsőoktatási intézményekben dolgozó száz és száz filológusnak nem volt eddig könnyű dolga, ha publikálni kívánt: az akadémiai osztályközleményeken kívül jóformán csak az egyes egyetemek és főiskolák *Actái* (Ученые записки) álltak rendelkezésükre. Már valamennyit javult a helyzet, amikor 1952-ben megkezdte működését a Вопросы языкознания s. folyóirat, majd — az irodalmárok fokozódó író- és különösen vitakozó-kedvét kielégítendő — most nemrég a Вопросы литературы. Mondani sem kell, mennyi előnye van egy folyóiratnak az *Actákkal* szemben: az *Acták* rendszertelenül jelennek meg, nem lehet előfizetni rájuk — sőt a legutóbbi időkhöz még az egyes köteteket is csak baráti alapon, cserepéldányként, de nem pénzért lehetett megkapni —, inkább terjedelmesebb közlemények megjelentetésére alkalmasak, a filológiai élettel elválaszthatatlanul együttjáró viták, ismertetések hiányoznak belőlük stb. stb. Ezért fogadtuk nagy örömmel azt a hírt, hogy új filológiai orgánum kezdte meg működését a Szovjetunióban; ez az orgánum nemcsak új, hanem, ha az osztályközleményektől eltekintünk, az első és egyetlen ilyen jellegű központi kiadvány is. Ez indokolja, hogy mindjárt az első számnál megálljunk és néhány szót szóljunk róla a *Filológiai Közöny* olvasóinak.

Az Értekezések külső jellemzésére vonatkozóan a következőket mondhatjuk. Szerkesztő bizottságában ismert moszkvai, leningrádi és más városokban dolgozó nyelvész és irodalmár professzorokat találunk. Így a felelős szerkesztő T. Lomtyev professzor, akinek általános mondattani, orosz történeti mondattani, belorusz nyelvtani és egyéb munkáit eddig is érdeklődéssel olvastuk. A moszkvaiak közül nálunk is ismert P. Pusztovojt docens, a klasszikus orosz irodalom (különösen Turgenyev) kutatója, R. Szamarin professzor, a világirodalmi tanszék vezetője, A. Szokolov professzor, az orosz romantika jeles kutatója, R. Budagov professzor, a romanista érdeklődésű általános nyelvész. A leningrádiak közül ki kell emelni B. Larin professzort, az orosz filológia-történet kiváló ismerőjét. A tbiliszi egyetemet a szerkesztő bizottságban az oly emlékezetes szereplésű ósz grúz professzor, A. Csikobava képviseli. A szerkesztő bizottság személyi összetétele lehetővé teszi, hogy az új orgánum valóban központi, összefogó, szervező és irányító szerepet játsszon mind az irodalomtudomány, mind a nyelvtudomány területén a Szovjetunióban. Véleményünk szerint az a tény, hogy a bizottságban egyetlen ismert strukturalista sem foglal helyet (mint pl. Kuznyecov vagy Ivanov professzorok a moszkvai egyetemről), a jelenlegi viszonyok között nem jelenti azt, hogy az orgánum ezzel az irányzattal szemben csak elítélő álláspontot fog tanúsítani (bővebben l. lejjebb). A közel 12 ív (176 lap) terjedelmű első szám az imprimáturt 1958 május végén kapta és 2000 példányban jelent meg, ezzel mintegy közbülső helyet foglalva el a néhány száz példányszámú *Acták* és a jelenleg több mint 8000 példányban megjelenő Вопросы языкознания között.

A szerkesztőség rövid bevezetője (От редакции — 3—4 o.) a folyóirat létrejöttéről szólva rámutat a szovjet irodalom- és nyelvtudomány bizonyos elmaradottságára a szovjet természettudományokhoz képest és azt írja, hogy az *Értekezések* „rendszeresen meg fogják világítani a nyelvtudomány és az irodalomelmélet speciális kérdéseit, közleményeket fognak hozni a nyelvtudomány, az orosz irodalom, az orosz irodalom és más országok irodalmi közötti kapcsolatok általános problematikája köréből, a nem orosz szovjet irodalom, az antik irodalom, Európa és Ázsia külföldi irodalmainak kérdéseiről” (3 o.). A beköszöntő utolsó soraiban a szerkesztőség kéri az egyetemek és főiskolák oktatóit és más területen dolgozó filológusokat, hogy küldjék be közlésre munkáikat. Lomtyev professzorral való beszélgetésünk során ő ezt még kiegészítette azzal, hogy a szerkesztőség természetesen igen örülni fog, ha külföldi szerzők munkáit is közölheti.

Az első szám a következő rovatokat tartalmazza: Cikkek (Статьи), Vita (Дискуссии и обсуждения), Könyvszemle (Критика и библиография), Publikációk és dokumentumok (Публикации и документы), Tudományos élet (Хроника).

A Cikkek közül hat nyelvészeti, három irodalmi tárgyú; köztük *Budagov* tanulmánya nyitja meg a sort, a szavak poliszémiájáról (Многозначность слова. — 5—19. o.). *Gazdag* román, germán és szláv anyag alapján indokolja a szerző, hogy a szótáraknak nemcsak egyszerűen felsorolniuk kell az egyes jelentéseket, hanem magyarázni is azok filiacióját, utal a rokon nyelvekben tapasztalható hasonló jelentés-fejlődés kutatásának fontosságára, igyekszik

¹ Научные доклады высшей школы. Филологические науки. I (1958), Москва [Egyetemi és főiskolai tudományos értekezések. Nyelv- és irodalomtudomány. — A továbbiakban: *Értekezések*.] — Az itt ismertetendő első számot Lomtyev professzor volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

kulcsot adni a poliszémia-homonímia fogas kérdésének megoldásához. Különösen ez utóbbi tekintetben azonban a Budagov nyújtotta válasz kevésbé megnyugtatónak tűnik (hogy ti. a homonímák esetén azoknak mind grammatikailag, mind lexikailag különbözőniük kell egymástól). Annyi szóbeszéd után e téren végre egészen újszerű, megbízható eredményeket, véleményünk szerint, Lurija moszkvai professzor kutatásai ígérnek, aki egyes szavak által kiváltott önkéntelen feltételes reflexek gépi mérése útján vizsgálja, hogy a hallgató számára mely szavak a „rokonértelműek”, melyek számítanak külön szónak hasonló vagy azonos hangalak esetén is stb.² Kár az is, hogy a szerző csak a rokon nyelvekben tapasztalható hasonló jelentés-fejlődés vizsgálatát hangsúlyozza, hiszen éppen ezen a téren a nem rokon nyelvek tanúságtétele is igen fontos lehet, amint erre már az orosz irodalomban is nemegyszer rámutattak.³ Erdemes lenne talán úgyszintén nem olyan mereven szembeállítani a többértelműséget az egyértelműséggel, ahogy ezt Budagov teszi, hanem a beszélő és a hallgató szempontjából vizsgálni: a beszélő számára nyilván sokkal kevesebb a többjelentésű szó és a homonímia (ha csak nem tudatos szójátékot űz), mint a hallgató számára.

A. Csikobava „Behaviourizmus a nyelv lényegének értelmezésében” Бихевиоризм в понимании сущности языка. — 19—28 o.) c. cikke az amerikai nyelvészet egyik irányzatát bírálja. Bloomfield Language (1933) és különösen J. Watson Psychology as science about behaviour (1919) c. könyv alapján bő idézetekkel, részletesen ismerteti a nevezett irányzatot, mely olyan fogalmakat, mint „tudat”, „értés” stb. elvet mint tudománytalanoakat; ennek megfelelően alakítja természetesen a nyelv fogalmát is, melyet egy fajta „viselkedésnek”, „reakciónak” tekint. Csikobava érdekes és következetesen végigvitt párhuzamot állít fel Vossler és az amerikai irányzat között: „K. Vossler a nyelvet egyéni szellemi alkotásnak próbálta tekinteni, figyelmen kívül hagyva a nyelvet, mint a közlés eszközt.” — L. Bloomfield a nyelvet úgy próbálja vizsgálni, hogy nem veszi figyelembe a gondolkodás során mint eszköznek betöltött szerepét. K. Vossler számára a nyelv mint a kifejezés eszköze — minden. L. Bloomfield számára a nyelv mint a kifejezés eszköze — semmi. — Tanulságos ezeknek a kísérleteknek, melyek tartalmukat tekintve szöges ellentétben állnak egymással, a sikertelensége” (28 o.). A cikk elején tartalmasan kifejti az idézett befejező-sorokból kikövetkeztethető álláspontját: a nyelvnek mind kommunikatív, mind gondolat-megformáló szerepe egyaránt fontos (emellett az előbbi az elsődleges, melyből elválaszthatatlanul következik a második funkció: a gyermek úgy sajátítja el a gondolkodás hathatós eszközt, a nyelvet, hogy megtanulja azt környezetétől, mint a közlés eszközt; ha a nyelv megszűnt a közlés eszköze lenni, akkor hamarosan képtelenné válik a gondolatok megformálására is — így pl., ha valaki hosszú ideig idegen nyelvi környezetben él, elfelejtheti anyanyelvét). Csak sajnálhatjuk, hogy a neves szerző nem utal frissebb munkákra, amikor a behaviourizmust bírálja és hogy másrészt — az eddigi gyakorlattól egyébként előnyösen eltérve — Bloomfield és Watson nézeteinek részletes ismeretése, bő idézetekkel való illusztrálása mellett, saját álláspontját alig fejti ki s azt olyan általános hivatkozásokkal támasztja csupán alá, mint „a mai gondolkodáspszichológia tényei” vagy ehhez hasonlók. Figyelmet érdemelnek az idézett befejező szavak az arany középútról: néhány évvel ezelőtt igen pozitív szerepet játszott az a tény, hogy ő és még néhány más ismert vagy akkor ismertté vált nyelvész, valamint maga Sztálin is ezt az álláspontot vallották a nyelvészeti vitában. Ma Csikobava professzort nyilván ez a mélyen átgondolt, elvi állásfoglalása tartja vissza a strukturalizmus mindenféle irányzatától — hiszen ezek mind elég távol vannak a klasszikus nyelvtudomány alapmedrétől —, bár már nem ítél el benne mindent kategorikusan. Erről tanúskodott a IV. szlavista kongresszus gépi fordítási szekciójában elmondott felszólalása (1958. szeptember 9-én), mellyel szovjet strukturalista kollégáink nagyon meg voltak elégedve.

Az utóbbi időben örömdetesen fellendült Szovjetunió-szerte újból a szó- és szólás-magyarázat. Kopják fognak törni nemcsak a strukturalizmus, hanem egyes újabb etimológiák körül is: így nyilván vitát fog kiváltani Csernih professzor cikke a *varég* szóról (ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ. Варяг. — 29—36 o.). Csernih nem kíván kevesebbet tenni, mint megdönteni a *varég* szó több mint két évszázados etimológiáját, melyben a XVIII. sz. közepe (Bayer) óta mind a mai napig (l. pl. Vasmer etimológiai szótárát) úgyszólván minden, a kérdéssel foglalkozó kutató — talán az egy Sahmatov kivételével — egyetértett. Szerinte ez az orosz szó nem skandináv eredetű, hanem az avarok frank-elnevezéséből származott át — először talán a nyugati — szlávba és a középgörögbe; a skandináv nyelvekben görög kölcsönszó. Csernih tömör

² L.: O. C. Виноградова—А. Р. Лурия, Объективное исследование смысловых связей. — Тезисы конференции по машинному переводу. М. 1958. 33—34

³ L. pl.: М. М. Покровский, Considérations sur le changement de la signification des mots. — Изв. АН. Отд. Общ. наук, № 4, М—Л. 1936. — 66—97

cikkében először módszeresen rámutat a skandináv eredzetetés véleménye szerinti lexikális (a szó a skandinávban nagyon ritkán, csak a költői nyelvben fordul elő) és hangtani nehézségeire, majd — részben Sahmatovra hivatkozva — bizonyítani igyekszik saját álláspontját. Rámutat arra, hogy ez az avar kölcsönszó a keleti szláv nyelvterületen milyen jelentésváltozáson ment át; utal arra, hogy egyes dialektusokban, helynevekben, az ukránban milyen 'erősíteni', 'örizni' jelentésű szavakat találnak a var- töből, elemzi az eg képző helyét a szlávban stb. Következtetése: „... az orosz *варягъ* alaktani felépítését tekintve (végső soron) kölcsönszó ugyan, de új értelemet kapott... a *варягъ* nemcsak tövét, hanem képzőjét tekintve is szláv formájú szó” (32—33, 36 p.).

Igen érdekes Kuznyecov professzor cikke egyes korai szláv grammatikák tanulságairól koruk élő nyelvére vonatkozóan (Старинные восточнославянские грамматики церковно-славянского языка как источник сведений о грамматическом строе живого языка их эпохи. — 42—50. o.). Kuznyecov professzornak, aki történeti nyelvtannal, keleti szláv dialektológiával, sőt finnugrisztikával is foglalkozott és egyik feje a moszkvai fonológiai iskolának, nem ez az első filológia-történeti munkája, mellyel megismerkedhettünk. Igen értékes, sok új anyagot felölelő munkái jelentek meg többek között Lomonoszov történeti és összehasonlító nyelvészeti érdeklődéséről, Lomonoszov dialektológiai megjegyzéseiről, Ivan Fjodorov 1574-es ószláv nyelvtanáról. Ebben a cikkében Kuznyecov professzor három XVI. sz.-i ószláv nyelvtan finom elemzése eredményeképpen mutatja ki, hogy a szerzők (Dmitrij Geraszimov, az Adelphotes ismeretlen szerzője és Lavrentyij Zizanyij), bár az ószláv nyelv szabályairól írnak és bár nyugati — latin, görög, német — mintára kell építeniük munkáikat, „... jól érezték az élő nyelvben meglévő különbségeket és éreztetni tudták őket írásaikban, bár elméletileg még nem tudták felmérni a megfelelő kategóriákat. Így például, bár nem voltak tudatában annak, hogy az orosz és az ukrán nyelvben az igeaspektus szóképzésben kifejeződésre jutó kategória, egy paradigmába gyűjtötték az egy töből származó különböző igéket” [ti. úgy, hogy a más-más aspektust képviselő, egy töből származó igék egyes alakjait egy-egy latin—görög igeidővel állították párhuzamba] (50—51. o.). A cikk — e végkövetkeztetésen kívül — számos igen hasznos észrevételt tartalmaz az orosz nyelvtani terminológia, a tárgyalt keleti szláv szerzők nyugati forrásai, a tárgyalt nyelvtanokban észlelhető nyugati, délszláv hatás kiemlézése stb. tekintetében is.

A szlavisztikai és általános nyelvészeti cikkek mellett a folyóirat első száma két románista cikket is közli: G. Sztjepanovét a kicsinyítő képzők túlburjánzásáról a dél-amerikai spanyolban, ennek okáról (a kicsinyítő képzők sűrű használata a beszélt nyelv sajátja; a spanyol maga is egy beszélt nyelvből alakult ki; dél-amerikai életét ez a már eleve sok beszélt nyelvi elemet tartalmazó nyelv kezdetben szintén sokáig főleg mint beszélt nyelv élte) (Об одной особенности испано-американской речи. — 37—41. o.) és N. Arutyunova tanulmányát — a vita-rovatban — a produktív szóképzés és a meglévő szavak morféma szerinti elemzése problémájáról, mely szintén főleg a román nyelvekre támaszkodik anyagában és feldolgozza a legújabb nyugati irodalmat kérdéséhez (Некоторые вопросы образования и морфологии о снов слова. — 125—137. o.)

Az öt nyelvészeti cikktől az irodalmiak felé mintegy átmenetet képez A. Sztjepanovnak (aki egyébként a folyóirat szerkesztő bizottságának titkára) stilisztikai tárgyú tanulmánya (К истории изучения стилистического своеобразия и функций частей речи в художественных произведениях. — 51—59 o.).

Ázsziának szinte a kellős közepén, nem messze a kínai és a mongol határtól, a gornolajtjaski pedagógiai főiskolán dolgozik M. Bocsarov, aki érdekes cikket közöl Majakovszkij *Gőzfürdő* c. színműve színrehozatalának történetéről («Баня» В. В. Маяковского на сцене и в критике. — 60—72. o.). 1929-től, a darab elkészültétől, göröngyös utakat kellett megjárnia a *Gőzfürdőnek*, míg végül, az 1930-as sikertelen moszkvai és leningrádi kísérletek után, egy 1951-es rádióbemutató után, néhány vidéki kísérleten felbátorodva, 1953 őszre színre tűzte a moszkvai Sztatira színház és azóta évről évre változatlan sikerrel játssza, Majakovszkij más darabjaival együtt. Bocsarov sok mindent megéreztet ebből az izgalmas útból, melyet a darabnak a kéziratról a szovjet nézőközönség szívéig meg kellett tennie: megszólalnak a korabeli kritikusok — időben oly közelről s ami Majakovszkij megértését — vagy inkább meg nem értését — illeti, mégis oly távolról; múzeumban, levéltárban őrzött jegyzőkönyvek lapjairól meglevenednek a harmincas évek szovjet nézői, akik hol bírálattal, hol helyesléssel igyekeznek hozzásegíteni a szerzőt is meg a színházat is ahhoz, hogy ez a *Gőzfürdő* — valóban az övék legyen. Mind e színei mellett, úgy érezzük, a szerző nem adott kielégítő választ arra, hogy a darab, melynek részletei Majakovszkij előadásában tetszetek a munkás-közönségnek, miért bukott meg 1930-ban Mejerhold színházában; mi bújtt meg a hivatalos szervek elutasító magatartása mögött, akik a rádióbemutató sikere után is egyre-másra kihúzogatták a színházak műsortervéből ezt a darabot 1951 után; mi az oka annak, hogy Majakovszkij darabjai

— így a *Gözfürdő* is — határozottan tetszenek a mai közönségnek (különösen a fiatalságnak, amint *erről a Poloska* és a 150 000 000 előadásán 1957 *telén e sorok írója személyesen* is meggyőződhetett). Egy kicsit még mindig ikon-szerűnek érezzük a szerző Majakovszkij-képét: a darab jó, az is volt, hibás csak a formalista felfogású *Mejerhof* — elég volt másképp rendezni a darabot (negyedszázad szovjet fejlődés után!) és Majakovszkij máris igazi fényében ragyogott fel a közönség előtt. Nem lehet-e feltételezni, hogy a darab meg nem értésében Majakovszkij is hibás — vagy inkább „hibás” — volt a harmincas évek elején: rendkívül tömör nyelvét, futurista nyelvi és színpadi ötleteit bizony csak kellő filológiai és történeti ismeretek birtokában lehet nem egyszer megérteni — akárcsak, amikor verseit olvassuk és egymásra halmozódó bizarr képeiben, színpadon kívüli nyelvzetében gyönyörködünk.

V. *Kulesov* tanulmánya a XIX. sz. 40-es éveinek eszmei harcát mutatja be Robespierre értékelésében a demokráta és a liberálisok között (Белинский и Грановский в споре о Робеспierre. [К вопросу об идейных противоречиях между демократами и либералами в 40-х годах XIX века]—73—83. o.), majd pedig *P. Uhov* cikke zárja az első rovatot: a szerző Mitropolszkaja és Propp nézeteivel ellentétben meg kívánja védeni a L. Mej által 1856-ban közzétett bylina eredeti voltát (О подлинности текста былины, записанный Меер. — 86—99. o.). A szerkesztőség a cikkben felvetett kérdéseket vitásnak tartja és így bocsátja őket az olvasók elé.

A tulajdonképpeni Vita-rovatban a már említett Arutyunova-cikken kívül egy irodalomelméleti és egy nyelvészeti közleményt találunk. Mivel más magyarországi folyóiratok eddig már több ízben is és részletesen ismertették a Szovjetunióban folyó realizmus-vitát, itt csupán fel kívánjuk hívni a figyelmet arra, hogy az *Értekezések* is bekapcsolódott a vitába *G. Poszpelov* cikkével az irodalmi irányzatokról (О литературных направлениях. — 100—113. o. Poszpelov professzor, a klasszikus orosz irodalom specialistája, aki Dosztojevszkij-kutatásokat is végez, itt főleg B. Reizovnak az állításaival vitázik (I. Вопросы литературы, 1957, 1. sz.). Poszpelov egyes nézeteinek megvilágítására csak két idézetet kívánunk felhozni: „A realizmus a romantikához hasonlóan történelmileg megismétlődik különféle eszmei áramlatokhoz tartozó irodalmakban és ugyanakkor minden egyes alkalommal más és más, meg nem ismétlődő sajátságokat mutat fel” (112. o.); „... az első olyan irodalmi irányzat, mely programjának életviszátükrözési alapelvéként a realizmust teszi meg, és ezt az alapelvet tudatosan hirdeti, az orosz realizmus irányzata volt, mely V. G. Belinszkij elméleti irányításával, a XIX. sz. 40-es éveiben alakult ki” (uo.) — és nem a francia irodalom, ahogy azt Reizov állítja.

T. Lomtyev professzor itt közölt cikke meg két érdekes mondattani kérdést kíván új fénybe állítani (О вводных и однородных позициях словесных форм в современном русском языке. — 114—124. o.). A szerző véleménye szerint az olyan beékelte kifejezések, mint „véleményem szerint”, „úgy tűnik”, „először is” stb. (вводные выражения)—az orosz grammatikai irodalomban mindig elterjedt nézettel szemben — nem mondatértékűek, hanem határozók; másrészt a halmozott mondatrészek távol vannak attól, hogy valóban csak mondatrészek legyenek, ezek „... teljes értelműek és kijelentést tartalmaznak, vagyis lényegüket tekintve mondatok” (124. o.).

Mind hangnemét, mind anyagát tekintve rendkívül figyelemre méltó *B. Mihajlovszkij* recenziója a nagy orosz akadémiai irodalomtörténet nemrég megjelent tizedik kötetéről, mely a XIX. sz. végi—XX. század eleji orosz irodalmat tárgyalja (Вопросы изучения русской литературы конца XIX — начала XX вв. — 138—151. o.). A magas színvonalú ismertetés szerzője az említett irodalomtörténetben a következők, az 1950-es évek első felében „divatos” hibákat véli felfedezni: 1. Nincs benne kellően megvilágítva az orosz irodalmi hagyomány és az új elemek viszonya, az egyes realista írók nincsenek differenciálva, közülük mindenki egyformán „realista”, „Gorkij követője és tanítványa” stb.; 2. Félelem a „romantika” fogalmától: a romantika csak reakció lehet; ha valamely haladó író — mint éppen a fiatal Gorkij — nyilvánvalóan romantikus alkotásokkal áll előttünk, akkor ez *nála* nem romantika, hanem „forradalmi, pátosz”, „legendai motívum” vagy más efféle (ugyanezen oknál fogva Gorkij tisztán romantikus-lirikus poémája, az *Ember* — „prózában írt poémának” tekintetik, holott közismert, hogy jambusokban megírt költemény, és felülrá — publicisztikai műnek könyveltetik el stb.); 3. A művészi sajátosság kérdéseit, a művészi forma problémáit egyáltalán nem kielégítő módon tárgyalják a kötet szerzői: tartalmi elemzéssel, műfaji besorolással helyettesítik a művészi elemzést; 4. A kötet szerzői „... nem tárgyalják az orosz irodalom sajátosságát az adott korszak nyugati irodalmához képest, nem állapítják meg az orosz irodalom helyét a világirodalom fejlődésének adott szakaszában” (151. o.). Ezen kívül Mihajlovszkij rámutat még a kötet számos kisebb-nagyobb erényeire és hibájára is, megállapítja, hogy különösen az egyes szerzőkről készült monografikus fejezetek lehetnek hasznosak, tudományos-népszerűsítő leírásaiknál fogva.

P. Pusztorójt érdekes cikkében, P. Annenkov kritikusként Turgenevhez írt, eddig még nem publikált levelei alapján, feltárja azt a munkát, amelyet Turgenev a különféle

bírálatok hatására az *Apák és fiúk* kéziratán végzett, annak elkészülte után (К истории текста романа И. С. Тургенева „Отцы и дети”. — 152—165. о.).

És végül a Krónika-rovatból hírt kapunk egyes tudományos ülésszakokról, méltatásokat egyes élő és meghalt szovjet filológusokról valamely évfordulójuk kapcsán.

Íme, ilyen szerzteágazó már az első számban is, ilyen színes és sokat ígérő az az anyag, amelyet az *Értekezések* tartalmaznak. Hoznak már ismert szovjet filológusoktól újabb, érdekes munkákat, bemutatnak — és ez legalább olyan fontos, mint az előbbi — nálunk még ismeretlen, eddig bizonyára az *Acták* megszerezhetetlen lapjain élő szerzőket, gondolatot ébreszték-vítát nyitnak és folytatnak. Mindezek alapján csak örömmel üdvözölhetjük testvér-folyóira, tunk megindulását és érdeklődéssel várjuk következő számait éppúgy, mint azoknak az új, hasonló jellegű szovjet folyóiratoknak a megszületését (mint a Русский язык, a Русская речь), melyek — felelős szerzőik ígérete szerint — a közeli egy-két évben napvilágot fognak látni.

Papp Ferenc

Hans Kaufmann: Politisches Gedicht und klassische Dichtung

Heinrich Heine: Deutschland, ein Wintermärchen. Aufbau-Verlag, Berlin, 1958. — 220 oldal

Bár Heine versei a világ minden tájára eljutottak és néhányat közülük még a hitleri Németország sem tudott elfelejteni, mégis azt a sajnálatos tényt kell megállapítanunk, hogy a XIX. század legnagyobb német lírikusának műve nem él érdemének megfelelően és máig sem kapta meg a szakemberektől azt a méltatást, amely jogosan megilletné. A halála századik évfordulóján Weimárban megtartott tudományos konferencián is csak azt tapasztalhattam, hogy számos érdekes részletkérdés mellett, jelentős új anyaggal szaporodott a Heine-filológia, de nem sokkal vitte előbbre a konferencia a modern Heinekép kialakítását.

A konferencia egyik előadójának most megjelent munkája igyekszik ezt a hiányt pótolni. Kaufmann — nagyon helyesen — nem vállalkozik arra, hogy a mű egésze alapján húzza meg Heine munkásságának főbb vonalait, hanem kiragadja a költőnek a múltban nagyon háttérbe szorított művét, a *Németországot* és ennek elemzése során visszailleszt a fiatal Heinére és kitekint a matrac sír szenvedőjére. Arra sem vállalkozik a szerző, hogy átszűrje az eddigi Heineirodalmat, amit esetleg könyve fogyatékoságaként hozhatnók fel. Viszont a marxista kutató alaposságával összeveti a költemény megjelent szövegét a kéziratban fennmaradt változatokkal. Nem áll meg a tények megállapításánál, hanem kutatja az eltérések és változások okait. Ezek az eltérések szinte minden esetben a cenzura, vagy a kiadók önkényes beavatkozásaira vezethetők vissza; esetenként pedig a költő saját előzetes cenzurájának is eredményei. Az ilyen jellegű összevetések több pontban minden eddigénél határozottabban adják meg a heinei művel kapcsolatos kérdések megfontolását.

Kaufman elgondolásának helyességét könyve szép eredményei igazolják. Heine életpályáját abban a szakaszban ábrázolja teljes részletességgel, amikor a múlt század negyvenes éveiben Németország politikai fejlődése benne is, mint sok más haladó emberben a bizakodás reményét keltette. A nagy költő éppen ebben az időben talált igen jó társra és tanítómesterre Párizsban, ahova a „Rajnai Újság” betiltása után Marx emigrált. A sziléziai takácsok lázadásának évében Heine a francia fővárosban addig kialakult nézeteit összekapcsolhatta a németországi látogatása során szerzett otthoni tapasztalataival és mindehhez perspektívát a jövőre nézve nem kis mértékben Marx barátsága nyújtott számára.

Heine törekvése már költői pályája kezdetétől arra irányult, hogy folytassa a német nemzeti költészet hagyományait, amelyeket a szétszakítottság ellenére először Goethének és Schillernek sikerült megteremtenie. A német romantika alkonyán ugyanis kiderült, hogy veszély fenyegeti ezt az örökséget. Az írók közül többen felvették ekkor a német irodalom útjának, perspektívájának kérdését. Immermann terjedelmes regényében (már maga a cím is jellemző: *Die Epigonen*) kifejezésre juttatja az általános korhangulatot — az óriások árnyéka szinte elnyomni látszik az utódok kis figuráit. Platen — Goethe és Schiller klasszikus költészetén keresztül — az antik irodalom ideáljainál keresi az újra fellendülés útját. Rückert, majd később a bajor királyi udvari költője, Geibel, a formai elemek túlzott, szinte formalisztikus hangsúlyozásával akarják megújítani a német költészetet. Ugyanakkor Heine a *Dalok könyve* nagy sikere után megjövendőli a művészi korszak végét és megjósolja Hebbelnek, a német dráma egyik legnagyobb ígéretének, hogy a művészi korszak feltámasztásával — amire Hebbel törekedett — csak azt érheti el, hogy majdan kora legelhagyottabb írója lesz. Heine